

TANZİMAT SONRASI MODERNLEŞME SÜRECİNDE SELANİK İNAS RÜŞDİYE MEKTEBİ

Thessaloniki İnas Rüşdiye School in the Modernization Process After Tanzimat

Mucize ÜNLÜ*
Arzu DÜNDAR**

Özet

Modernleşme yönünde birçok alanda yeniliklerin yapıldığı Tanzimat döneminde kızların eğitimi konusunda da birtakım gelişmeler yaşanmıştır. 1838 yılında rüşdiye seviyesinde ilk okulların, 1859 yılında da ilk kız rüşdiyesi olan Cevri Kalfa İnas Rüşdiyesinin açılması bu alanda atılan önemli adımlardır. Bu döneme kadar yalnızca sıbyan mekteplerinde eğitim gören kız çocukları rüşdiyelerle birlikte daha iyi bir eğitim alma imkânı bulmuşlardır. Eğitim sistemi ve kurumların yapılandırılması adına önemli bir dönüm noktası olan Maarif-i Umumiye Nizamnamesinde hem erkek hem de kız rüşdiyeleri konusuna detaylı bir şekilde yer verilmiş, Sultan II. Abdülhamit döneminde ise yapısal birtakım değişikliklerle birlikte bu okulların sayısı giderek artmıştır. Çalışmamızın amacı, İstanbul'dan sonra vilayetlerde açılan ilk kız rüşdiyelerinden biri olan Selanik İnas Rüşdiye Mektebinin kuruluşu, gelişim süreci, fiziki koşulları, personel ve öğrenci durumu, dersleri ve vilayet için önemini erişilebilen veriler ışığında inceleyerek Osmanlı'nın son döneminde kızların eğitimi konusunda yapılan çalışmalara katkı sağlamaktır.

Anahtar Kelimeler: Selanik, Eğitim, İnas Rüşdiye Mektebi, Maarif Nizamnamesi.

Abstract

During the Tanzimat period, in which changes were made in many areas towards the direction of modernization, there were also some developments about the education of girls. The foundation of rüşdiye

* Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, e-mail: munlu@omu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-8263-5602.

** Araştırma Görevlisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, e-mail: arzu.dundar@omu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-3532-0325.

Makale geliş tarihi: 26.09.2021 Makale kabul tarihi: 04.10.2021

schools in 1838 and for girls in 1859, the Cevri Kalfa Rüşdiye School for girls, are among the important steps taken in this area. Until this period, there were only sıbyan schools for girls, but with rüşdiye schools' girls had the opportunity to receive further education. The Regulation of Public Education, which is an important turning point for the educational system and institutions, the subject of both boys and girls rüşdiye schools was given in detail. During the reign of Abdülhamit, the number of these schools increased gradually with some structural changes.

The aim of our study is to examine the establishment and development of Thessaloniki Rüşdiye School for Girls, one of the first rüşdiyes opened in the provinces after Istanbul, as well as its physical conditions, staff and students, and the courses. Based on available information, the significance of Thessaloniki Rüşdiye School for Girls will be revealed for the province of Thessaloniki and hence the study is intended to contribute to studies on female education in the last period of the Ottoman Empire.

Keywords: Thessaloniki, Education, İnas Rüşdiye School, Maarif Nizamname.

Giriş

Osmanlı Devleti'nde XIX. yüzyıla kadar başlıca eğitim kurumları sıbyan mektepleri ve medreselerdi. Medreselerde yalnızca erkek öğrenciler eğitim görürken, sıbyan mekteplerine küçük yaşlardaki kız ve erkek çocuklar devam etmekte ve 3-4 yıl kadar eğitim almaktaydılar¹. Sıbyan mekteplerinde Kur'an okuma, kısa namaz surelerinin ezberletilmesi ve namaz kılmanın öğretilmesi gibi temel dini bilgiler yüzeysel olarak verilir². Bu mekteplerde genellikle cami hocaları görev yapıyordu. Dini bilgisi iyi olan kadınlar da mahallelerde çocuklara ve kadınlara Kur'an okumayı ve bazı dini bilgileri öğretmekteydiler³. Bu eğitim sistemi Tanzimat'a kadar devam etmiş, dolayısıyla kızların eğitimi sıbyan mektepleriyle sınırlı kalmıştır. Sadece kadı, kazasker, müderris gibi üst düzey görevlilerin veya varlıklı ailelerin kızları özel hocalar tutularak daha iyi bir eğitim alma şansına sahip olabilmişlerdir⁴.

Eğitim sisteminin değişimi yönünde ilk adımlar II. Mahmut döneminde atılmaya başlanmıştır. Bu kapsamda sıbyan mektepleri erkek çocukları için

¹ Yahya Akyüz, *Başlangıçtan 2001'e Türk Eğitim Tarihi*, Alfa Basım Yayım, İstanbul 2001, s. 79.

² Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, Cilt I, Eser Kültür Yayınları, İstanbul 1977, ss. 82-83; Cahit Baltacı, "Osmanlı Devleti'nde Eğitim ve Öğretim", *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt XI, Ankara 2002, s. 446.

³ Yahya Akyüz, "Osmanlı Son Döneminde Kızların Eğitimi ve Öğretmen Faika Ünlüer'in Yetiştirilmesi ve Meslek Hayatı", *Milli Eğitim*, Sayı 143, (Temmuz-Ağustos-Eylül 1999), s. 12.

⁴ Y. Akyüz, "Osmanlı Son Döneminde Kızların Eğitimi ve Öğretmen Faika Ünlüer'in Yetiştirilmesi ve Meslek Hayatı", s. 12.

zorunlu hale getirilirken, bu mekteplerin eksiklerini gidermek ve eğitim düzeyini yükseltmek için rüşdiyeler kurulmuştur. II. Mahmut, açılan mekteplerde çocuklar rüşt yaşına gelinceye kadar okuyacakları için bu okullara rüşdiye adını vermiştir⁵. Henüz adında rüşdiye ibaresi bulunmamakla beraber bu seviyedeki okulların ilk örnekleri 1838'de açılan Mekteb-i Maarif-i Adliye ve Mekteb-i Ulum-ı Edebiyye'dir. Okulların açılmasındaki temel gaye ise bürokrasinin ihtiyaç duyduğu asgari seviyede bilgiye sahip memurlar yetiştirmektir⁶.

Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonraki süreçte eğitim sisteminin değişimi yönündeki adımlar hızlanmıştır. Fermanla, eğitim-öğretim reformundan bahsedilmemekle birlikte Sultan Abdülmecit 1845'te yayımladığı hatt-ı hümayunda reformların hızlandırılması ve cehaletin giderilmesi hususlarına vurgu yaparak bu konudaki başarıyı eğitim ile ilişkilendirmiştir⁷. Hatt-ı hümayunda ayrıca sıbyan ve rüşdiye mekteplerinde düzenlemeler yapılacağı ve bir Darülfünun kurulacağı ifade edilmiştir. Bu süreçte kızların eğitimi konusu da gündeme gelmiştir⁸. 1846 yılında Meclis-i Maarif-i Umumiye'nin kurulmasının ardından rüşdiyelerin geliştirilmesi, çoğaltılması ve yeni sistemde eğitime geçilmesi konularında somut adımlar atılmıştır. Rüşdiye adıyla açılan ilk okul, 1847 yılında açılan Davud Paşa Rüşdiyesidir⁹. Bu tarihten sonra rüşdiyelerin sayısı giderek artmış, 1852'de İstanbul'da 12 olan rüşdiye sayısı 1874'te 18 olmuştur¹⁰.

Kız Rüşdiyeleri

İlk kız rüşdiyesi İstanbul Sultanahmet'te Ocak 1859'da açılmıştır. Cevri Kalfa (Usta) İnas Rüşdiyesi olarak adlandırılan bu okul Sultanahmet Kız Rüşdiyesi olarak da bilinmektedir¹¹. Mektep, II. Mahmut'u şehzade iken öldürülmekten kurtaran ve bu hizmetine karşılık haznedar ustası unvanı verilen Cevri Kalfa adına yaptırılmıştır¹². Maarif Nezareti'nce kızlar için de bir rüşdiye açılmasının uygun olacağı düşünüldüğünde sıbyan mektebi olarak kullanılan Cevri Usta Mektebinin kız rüşdiyesine dönüştürülmesine karar verilmiştir¹³.

⁵ O. Ergin, a.g.e, s. 384.

⁶ Bayram Kodaman, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991, s. 8; O. Ergin, a.g.e, ss. 386-387.

⁷ Ali Akyıldız, *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*, İletişim Yayınları, İstanbul 2018, s. 68.

⁸ Y. Akyüz, a.g.m., s. 14.

⁹ Cemil Öztürk, "Rüşdiye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 35, İstanbul 2008, s. 301; B. Kodaman, a.g.e., s. 92.

¹⁰ Y. Akyüz, a.g.e., s. 151.

¹¹ Y. Akyüz, a.g.m., s. 14.

¹² Semavi Eyice, "Cevri Kalfa Mektebi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 7, İstanbul 1993, s. 461.

¹³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), A. J MKT. NZD. 287/97, 14 Muharrem 1276 (13 Ağustos 1859).

Eğitimin modernleştirilmesi ve kurumların yapılandırılması adına 1869 yılında çıkarılan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi önemli bir dönüm noktası olmuştur. Fransız eğitim anlayışının etkisiyle hazırlanan nizamname ile merkezde bulunan ve taşrada da açılması planlanan tüm okulların kapsayıcı bir kanun dahilinde birleştirilmesi hedeflenmiştir¹⁴. Nizamname hem erkek hem de kız rüşdiyeleriyle ilgili maddeler içermektedir. Buna göre 500 haneden fazla olan kasabalarda halkın dini inancına göre bir rüşdiye açılacak ve bu okulların her türlü masrafı vilayet maarif sandığından karşılanacaktır¹⁵. Hıristiyan ve Müslümanların birlikte yaşadığı kasabalarda hangi millet 100 haneden fazlaysa onlar için rüşdiye açılacaktır. Her rüşdiyeye talebe sayısına göre bir veya iki öğretmen, bir mubassır ve bir de hademe tayin edilecektir. İki muallimin görevlendirildiği okullarda muallim-i evvel 800, muallim-i sani 500, mubassır 250 ve hademe 150 kuruş maaşla istihdam edilecektir¹⁶. Eğitim süresi 4 yıl olan bu okullarda eğitim Temmuz başına kadar devam edecektir. Derslerin bitimiyle birlikte on beş gün müzakereler, ardından on beş gün de imtihanlar yapılacaktır. İmtihanalardan sonra okul tatil edilip Ağustos'un yirmi üçüncü günü tekrar açılacaktır¹⁷. Müslümanlar için Ramazan'ın üçüncü haftasının sonundan Şevval'in birinci haftasının sonuna kadar on beş gün, Kurban Bayramı'nda bir hafta ayrıca Cuma ve cülus günleri tatildir. Gayrimüslimlerin ise özel günlerinden başka tatilleri yoktur¹⁸.

Nizamnamenin kız rüşdiyeleriyle ilgili maddesine göre; büyük şehirlerde halkı sırf Müslüman veya sırf Hıristiyan olan yerlerde tek kız rüşdiyesi olacak, ahalişi karışık olan yerlerde ise Hıristiyanlar için ayrı, Müslümanlar için ayrı birer rüşdiye yapılacaktır. Kız rüşdiyelerinde de eğitim süresi dört yıl olacaktır. Bu okullara sıbyan mektebi şهادetnamesi olan kızlar imtihansız alınacak, şهادetnamesi olmayanlar ise imtihan yapılarak başarılı olanlar seçilecektir¹⁹. Öğretmenler kadın olacak, gerekli şartlara sahip kadın öğretmen olmaması durumunda yaşlı ve bilgili erkek öğretmenler kız rüşdiyelerine atanabilecektir²⁰. Nitekim kız rüşdiyelerinin ilk açıldığı dönemlerde kadın muallim bulunmadığı için Nakış dışındaki dersleri erkek muallimler yürütmüştür. Kız rüşdiyelerine

¹⁴ Selçuk Akşin Somel, *Osmanlı'da Eğitimin Modernleşmesi (1839-1908)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s. 118.

¹⁵ Mahmud Cevat İbnü'ş-Şeyh Nâfi, *Maârif-i Umûmiye Nezâreti Târihçe-i Teşkilât ve İcrââtı-XIX. Asır Osmanlı Maârif Tarihi-*, Hazırlayan: Taceddin Kayaoğlu, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2001, s. 95; Cahit Yalçın Bilim, *Türkiye'de Çağdaş Eğitim Tarihi (1734-1876)*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 1998, s. 165.

¹⁶ Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, *Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Eğitiminde Modernleşme*, İstanbul 2014, ss. 105-106.

¹⁷ Mahmud Cevat, a.g.e., s. 429; B. Kodaman, a.g.e., s. 93.

¹⁸ Muammer Demirel, "Türk Eğitiminin Modernleşmesinde Rüşdiye Mektepleri", *Türkler*, Cilt 15, Ankara 2002, s. 53; C. Bilim, a.g.e., s. 166.

¹⁹ Y. Akyüz, a.g.e., s. 152.

²⁰ Hasan Ali Koçer, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1992, s. 93.

muallime yetiştirmek için 1869'da Darümuallimat ve yine o sene içinde İstanbul Kız Sanayi Mektebi'nin açılması kararları, kızların eğitimi adına diğer önemli gelişmelerdir²¹.

Eğitim konusu 1869 Nizamnamesinden sonra da gündemdeki yerini korumuştur. Kanun-i Esasi'nin 15. ve 16. maddeleri eğitimle ilgilidir. Bu maddelerde her Osmanlı vatandaşının eğitim hakkına sahip olduğu ve bütün okulların devletin denetimi altında olacağı belirtilmiştir. Meclis-i Mebusan'da da eğitim konusu çokça tartışılmış²² ve padişahın desteğiyle önemli adımlar atılmıştır. Bu adımların sonucu olarak erkek rüşdiyeleri gibi kız rüşdiyelerinin sayısında da kayda değer bir artış olmuştur. II. Abdülhamit döneminde önceki dönemlerde olduğu gibi mevcut binaları, boş ev ve konakları rüştiyeye dönüştürmek yerine yenilerinin inşa edilmesi kararlaştırılmış, böylelikle vilayetlerde de rüşdiyelerin açılması mümkün olmuştur²³. Kızların eğitimiyle ilgili yapılan düzenlemeler sonucunda ülke genelinde kız rüşdiyelerinin sayısı artmaya başlamıştır. 1871 yılında İstanbul'da 8 kız rüşdiyesi ve bu okullara devam eden 207 kız öğrenci vardır²⁴. 1878 yılında İstanbul'da 9 kız rüşdiyesi ve bu okullarda 309 talebe bulunmakta ve 38 muallime görev yapmaktadır. 1903 yılına gelindiğinde okul sayısı İstanbul'da 11 olmuş ve öğrenci sayısı 1640'a, öğretmen sayısı 70'e yükselmiştir²⁵. II. Abdülhamit dönemi sonunda ise İstanbul'da 16, vilayetlerde 69 olmak üzere kız rüşdiye sayısı 85'e yükselmiştir²⁶.

Okullaşma anlamında önemli bir dönem olan Sultan II. Abdülhamit devrinde rüşdiyelerin yalnız sayılarıyla değil, program ve eğitim süreleriyle ilgili de birtakım gelişmeler olmuştur. 1881 yılından itibaren bu okulların programına Fransızca dersi eklenmiştir. 1892 yılında yapılan düzenlemeyle ise İstanbul dışındaki bazı vilayetlerde rüşdiyeler idadiler ile birleştirilerek, öğretim süreleri 3 yıla indirilmiştir²⁷. Bu değişiklikte birlikte rüşdiyelerin programı da yenilenmiş ve idadilerin rüşdiye sınıflarında okutulan dersler bütün rüşdiyeler için geçerli sayılmıştır. Bu programda dikkat çeken noktalardan birisi Türkçe ders saatlerinin diğer derslere göre daha fazla oluşudur²⁸. Ancak yeni düzenleme taşrada çok yaygın bir şekilde uygulanmamış ve bu dönemde bazı kız rüşdiyelerinde öğretim süresi 3 yıllık ibtidailer ile birlikte 6 yıl olarak devam etmiştir²⁹. Bir diğer önemli

²¹ O. Ergin, a.g.e., s. 458.

²² Necdet Sakaoğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2003, s. 93.

²³ B. Kodaman, a.g.e., s. 96.

²⁴ Mahmud Cevat, a.g.e., s. 110.

²⁵ H. A. Koçer, a.g.e., s. 130.

²⁶ Şefika Kurnaz, *II. Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1996, s. 81.

²⁷ B. Kodaman, a.g.e., ss. 105-106, 108.

²⁸ Y. Akyüz, a.g.e., s. 213; B. Kodaman, a.g.e., s. 113.

²⁹ Fatma Kaya Doğanay, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Rüşdiye Mektepleri*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2011, ss. 271-272.

değişiklik de 1913 yılında yapılmıştır. *Tedrisât-ı İbtidâiye Kanun-ı Muvakkatı* ile ilköğretim 6 yıla çıkarılarak rüşdiyeler ibtidailerle birleştirilip *Mekâtib-i İbtidâiye* adı altında birer ilköğretim okulu halini almıştır³⁰. Böylelikle ilköğretimin ikinci kademesi ve öğrencileri orta öğretime hazırlayan bir kurum haline gelen rüşdiyeler, bağımsız bir okul olma özelliğini kaybetmiştir. Sadece bazı okullar *Numune Rüşdiyeleri* adıyla Cumhuriyet dönemine kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir³¹.

Selanik İnas Rüşdiye Mektebi

Kız rüşdiyelerinin İstanbul dışında da açılması Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile planlanmışsa da bu okulların yaygınlaşması Sultan II. Abdülhamit döneminde gerçekleştirilebilmiştir. Çalışmamızın konusunu oluşturan Selanik İnas Rüşdiyesine dair kayıtlara 1874 yılından itibaren rastlamaktayız. Bu tarihte mektebe muallim ve bevrap tayin edilmesi, bunların maaşı için 900, mektebin çeşitli masrafları için senelik 600 kuruş tahsisi ve gerekli kitapların gönderilmesini içeren bir irade yayınlanmıştır. Mektebe bölgeden kadın hoca bulunamadığı için erkek rüşdiye mektebi muallim-i saniliğinde iyi hali tecrübe edilmiş olan Mustafa Efendi, Riyaziye muallimliği de uhdesine verilerek 450 kuruş maaşla muallim-i evvel tayin edilmiştir. Yazı hocalığına 100 kuruş maaşla merkez hukuk riyasetinde bulunan Hamdi Efendi, nakış ustalığına da 250 kuruş maaşla Hristiyan mekteplerinde tahsil görmüş olan ve Türkçe konuşabilen Anata adlı kadın görevlendirilmiştir. Mektebin bevvallığına ise 100 kuruş maaşla Fatma Kadın getirilmiştir. Başlarda nakış ustalığı için 250 kuruşun fazla olduğu düşünülmüşse de bölgede başka birini bulmanın mümkün olmadığı anlaşılınca belirlenen maaş tahsis edilmiştir³². Bir süre sonra Selanik Kaymakamlığının muhtelif tarihlerdeki talepleri üzerine mektep için gerekli kitap ve risaleler gönderilmiştir³³.

Mektebin Fiziki Şartları

İlk kız rüşdiyesi olan Cevri Kalfa Rüşdiyesi de dahil olmak üzere birçok rüşdiye için açıldıkları dönemlerde buldukları bölgede mektep yapılmaya en elverişli binalar tahsis edilmiş, zamanla bu binaların yeterli gelmemesi üzerine ya yenileri inşa edilmiş ya başka bir bina kiralanmış ya da mevcut binalara ilaveler yapılmak suretiyle eğitime elverişli hale getirilmiştir. Bu durumu Selanik İnas

³⁰ Yasemin Tümer Erdem, *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kızların Eğitimi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013, s. 191.

³¹ Y. Akyüz, a.g.e., s. 248.

³² BOA, *İ.DH.* 694/48527, 21 Cemaziyelevvel 1291 (6 Temmuz 1874); *MF.MKT.* 23/1, 13 Zilkade 1291 (22 Aralık 1874); *MF.MKT.* 25/91, 9 Muharrem 1292 (15 Şubat 1875); *MF.MKT.* 24/57, 17 Zilhicce 1291 (25 Ocak 1875).

³³ BOA, *MF.MKT.* 27/59, 7 Rebiülevvel 1292 (13 Nisan 1875); *MF.MKT.* 29/168, 2 Cemaziyelevvel 1292 (6 Haziran 1875).

Rüşdiyesinde de izlemek mümkündür. Selanik vilayetinin merkezle yazışmalarından 1890'lı yılların başından itibaren mektebin fiziki yapı itibariyle ihtiyacı karşılayamaz duruma geldiği anlaşılmaktadır. Bu tarihlerde öğrenci sayısı 200'ün üzerindedir ve öğrenciler altı sınıfta ders görmektedir. Öğrencilerin sıkışık şekilde bir arada bulunmaları sağlık açısından uygun görülmemekle birlikte mektebin genişletilmesi için bina ve yer elverişli olmadığı gibi ödenek de yoktur. Bu durumda çözüm olarak mektebe yakın bir hane kiralanarak birinci ve ikinci sınıfların oraya nakledilmesi yoluna gidilmiş ve Nezaretten kiralanmış hanenin 150 kuruşluk kira bedelinin karşılanması talep edilmiştir. Ancak onay alınmadan böyle bir uygulamada bulunulması ve sonrasında kira bedeli talep edilmesi merkezde olumlu karşılanmamıştır. Bir süre sonra kiralanmış hanenin sahibinin de fikrini değiştirmesi üzerine bu karardan vazgeçilmiştir. Mektebin fiziki kapasite sorununu giderme arayışları bundan sonra da sürdürülmüştür. Bu çerçevede muallimelerin ikameti için daha önce hayırseverler tarafından mektebin bahçesine yaptırılan hanenin mektebe dönüştürülmesi düşünülmüştür. Ancak harap vaziyette olan söz konusu hane, mektep olarak kullanılmaya elverişli durumda değildir. İhtiyaç duyulan tamiratın yapılabilmesi için ileride, öğrencilerin yapmış oldukları el işleriyle düzenlenmesi planlanan piyango gelirinden ödenmek üzere belediye sandığından 50 lira alınmıştır. Bu para ile söz konusu hane tamir ettirilerek dersane olarak kullanılabilir üç oda oluşturulmuştur. Ayrıca asıl mektep binasının çatısı yenilenmiş, mektep tefriş edilmiş ve soba alınmıştır. Fakat bu defa da o zamana kadar söz konusu evde kira ödemedi oturan muallimelerin kira sorunu ortaya çıkmıştır. Kazada ev kiralari pahalı olduğundan 100 kuruştan ucuza ev kiralamak mümkün değildir. 400 kuruş olan maaşlarının 100 kuruşunu kiraya vermeleri halinde geçim sıkıntısına gireceklerinden öğretmenlere idadi kira bedelinden 100'er kuruş verilmesi istenmiştir. Ancak bu talep de merkezde olumlu karşılanmamış, daha farklı öneriler sunulmuştur³⁴.

Mektebin öğrenci sayısı arttıkça fiziki kapasite sorunu daha da belirginleşmiştir. 1898 yılında mektebe 300'e yakın öğrenci devam etmekte ve okul binası artık yeterli gelmemektedir. Yemekhane ise kötü bir durumdadır. Dolayısıyla *Pişmaniye Camii bitişiğindeki*³⁵ mektebin tamiri ve genişletilmesi zorunluluk halini almış ve bunun için bir plan hazırlanmıştır. Plana göre iki oda arasındaki bölme kaldırılacak, dersliklere giriş için yeni bir kapı açılacak ve köşede öğretmenler için küçük bir oda düzenlenecektir. Ayrıca mektebin yanındaki yemekhane binası tamamen yıkılarak yeniden bir yemekhane yapılacak, mektebin karşısındaki ufak dershanenin yanına da yeni bir dersane inşa edilecektir. Bu değişikliklerin 7.900 liraya gerçekleştirilebileceği tespit edilmiştir. Ancak zikredilen meblağ merkezde fazla bulunmuş ve belirtilen değişikliklerin 5.000

³⁴ BOA, *MF.MKT.* 198/50, 26 Kanun-ı Sani 1309 (7 Şubat 1894).

³⁵ Mektebin bulunduğu yere ilişkin elimizdeki tek görsel, Selanik Yukarı Mahalle'yi panoramik olarak gösteren bir fotoğraftır. Söz konusu fotoğraf için bkz. Ek 1.

kuruşa yapılacak şekilde yeni bir planlama yapılması istenmiştir³⁶. Okul binasının fiziki kapasitesini arttırmaya yönelik yazışmalar sürdürülürken bir taraftan da öğrenme ortamını iyileştirme yönünde çaba sarf edilmiştir. Dershanelerde ikişer kişilik on, on beş sıra bulunmaktadır ve bunlar da tamirlik vaziyettedir. Talebelerin büyük kısmı döşeme tahtaları üzerinde oturmaktadır. Bu durum dikkate alınarak mektep için beşer kişilik 60 sıra ve 6 adet yazı tahtasına ihtiyaç olduğu belirlenmiştir. Söz konusu sıra ve tahtaları yapma ve eski sıraları tamir etme işi Doğramacı Mehmet Efendi'ye ihale edilmiştir³⁷.

1898 yılı Ekim ayı sonlarında Selanik'e daha önce benzeri görülmemiş siddette dolu yağmış ve yağın dolu zaten tamirlik durumda olan mektep binasında önemli hasara neden olmuştur. Kazadaki diğer okulların da büyük zarar gördüğü doluda kız rüşdiye mektebi binasında 73 cam, 10 bin kiremit kırılmıştır. Binanın her tarafı aktığından öğrenciler için oturacak yer kalmamıştır. Dolunun sebep olduğu hasarın giderilmesi için 2.968 kuruş 20 paraya ihtiyaç olduğu tespit edilmiştir. Selanik valisinin, yeniden bir yağmur yağması halinde hasar gören mekteplerde barınmak mümkün olmayacağı gibi daha fazla masraf yapmak gerekeceğini bildiren telgrafi üzerine belirtilen meblağın sarfına onay verilmiştir³⁸. 1899 yılı sonlarında ise mektebe daha önceleri ilave edilmiş olan dershanenin istinat duvarının sokağa doğru meyletmesi üzerine sokak duvarının yenilenmesi planlanmıştır. Kireç, kum, kiremit, usta masrafı gibi harcamalar için 1.026,5 kuruşa ihtiyaç olduğu belirlenmiştir. Zikredilen meblağın inşaat ödeneğinden karşılanması uygun görülmüştür³⁹.

Selanik Kız Rüşdiye Mektebinin tamir, tadil ve genişletilmesi yönündeki girişimler ve yapılan çalışmalar yeterli olmamış olmalı ki bu konudaki talepler ileriki yıllarda da devam etmiştir. 1903 yılı başlarında vali tarafından merkeze bu konuda bir başvuruda bulunulmuştur. Öğrenci sayısı her geçen gün artan, epey süredir tamir görmediğinden içi ve çatısı harap hale gelen binada özellikle hıfzıssıhha kaidelerine en çok dikkat edilmesi gereken yaz aylarında birçok sorunla karşılaşılmaktadır. Binanın asli yapısı bozulmadan bir kat daha ilave edilmesi halinde bu sorunların aşılacağı düşünülmekte, bunun için de 36.469,5 kuruşa ihtiyaç duyulmaktadır. Konu merkezde değerlendirilmiş ve talep yerinde bulunmuştur. Ancak o yılki maarif bütçesi inşaat ödeneği tamamen sarf edilmiş olduğundan ve inşaat mevsimi de geçtiğinden vilayete söz konusu ödeneğin bir sonraki yılın bütçesine konulabileceği bildirilmiştir⁴⁰. Kız rüşdiye binasının tamiri

³⁶ BOA, *MF.MKT.* 402/27, 18 Haziran 1314 (30 Haziran 1898).

³⁷ BOA, *MF.MKT.* 385/46, 4 Temmuz 1314 (16 Temmuz 1898).

³⁸ BOA, *MF.MKT.* 421/26, 21 Teşrin-i Evvel 1314 (2 Kasım 1898). Sözü edilen dolu erkek rüşdiyesi ve idadi mektebine de büyük zarar vermiştir. Erkek rüşdiyesinde 12 cam, 6 bin kiremit, idadide 700 cam, 4 bin kiremit kırılmıştır. Erkek rüşdiyesinin tamiri için 1.630, i dadinin tamiri için 6.150 kuruşa ihtiyaç olduğu tespit edilmiştir. (aynı belge).

³⁹ BOA, *MF.MKT.* 493/18, 2 Mart 1316 (15 Mart 1900).

⁴⁰ BOA, *MF.MKT.* 684/9, 22 Kanun-ı Evvel 1318 (4 Ocak 1903).

için sonraki yıllarda da birçok kez talepte bulunulmuştur⁴¹. Ekim 1905'te mektep binasının üzerine bir kat daha atılması ve bazı tamirat işleri için gereken 31.500 kuruşun vilayete bırakılan hisse-i ianeden ödenmek üzere bütçeye ilave edilmesi istenmiştir. Ancak sözü edilen talebin karşılanmasının bütçeye zam yapılması anlamına geleceği belirtilerek vilayete bırakılan hisse-i ianeden tahsilat oldukça tamiratın oradan ödenmek üzere yapılması bildirilmiştir⁴². Bu ve benzeri cevaplar bütçe yetersizliğinin eğitim alanında yapılmak istenenleri güçleştirdiğini göstermektedir. Nitekim yazışmalardan anlaşıldığına göre eğitim kurumlarının her geçen gün artması nedeniyle inşa, tamir ve tefriş masrafı olarak üç milyon kuruş civarında bir meblağın sarfına ihtiyaç duyulmaktadır. Oysa mali şartlar nedeniyle son yıllarda yapılan bütçelere inşa masrafı için 500 bin, tesis masrafı için de 100 bin kuruştan fazla meblağ koyulamamaktadır. Bu miktar ise daha ziyade tamiri zorunlu ya da yıkılmak üzere olan yerler veya büyük mektepler inşası için tahsis edilmekte, diğer talepler ertelenmektedir⁴³.

Vilayetten giden taleplere ve merkezin çözüm arayışlarına rağmen Selanik İnas Rüşdiye Mektebinin fiziki ihtiyaçları ve kapasite sorununu tamamiyle gidermek mümkün olmamıştır. 1907 yılı Nisan ayında aralıksız yağın yağmurda zaten harap durumda olan okulu su basmış, öğrencilerin binada kalması tehlike yaratacağından okul tatil edilmiştir⁴⁴. Yemekhane konusunda ise daha önce yapılan başvurulardan sonuç alınmadığı alınamamıştır. Bu konu 1909 yılı sonlarında tekrar ele alınmış, mektebin avlusunda yeniden inşa edilmesi planlanan yemekhane için ihtiyaç duyulan 15.780 kuruşun sarfı için izin talep edilmiştir. Fakat bütçede para olmadığından belirtilen meblağın sonraki yılın bütçesine konulmasına karar verilmiştir⁴⁵.

Vilayette eğitim giderlerine katkıda bulunmak adına gerçekleştirilmek istenen bölgesel bazı girişimler dikkat çekmektedir. Örneğin Selanik valisi, 1906 yılı sonunda merkezden her yıl sonbaharda at koşusu düzenlenebilmesi için izin talep etmiştir. Organizasyondan elde edilecek gelir, kız rüşdiyesine bırakılacak yer bedeli ile birtakım iyileştirme ve tadilat işlerinde kullanılacaktır⁴⁶. Diğer bazı vilayetlerde de at koşuları düzenlenmekte ve elde edilen gelir bölgelerindeki mekteplerin ihtiyaçları için ayrılmaktadır. Kız Rüşdiye Mektebinin yeri rutubet nedeniyle değiştirilmek istendiğinden koşunun ilk sene geliri ile mektebin yeni yer

⁴¹ BOA, *MF.MKT.* 788/41, 13 Haziran 1320 (26 Haziran 1904).

⁴² BOA, *BEO.* 2684/201285, 8 Şaban 1322 (8 Ekim 1905); *ŞD.* 220/62, 9 Cemaziyelahir 1323 (11 Ağustos 1905). *ŞD.* 221/40, 16 Rebiülevvel 1324 (10 Mayıs 1906); *MF.MKT.* 92/82, 16 Rebiülevvel 1324 (10 Mayıs 1906).

⁴³ BOA, *BEO.* 2789/209158, 17 Muharrem 1324 (13 Mart 1906); *YA-RES.* 138/15, 22 Cemaziyelahir 1324 (13 Ağustos 1906).

⁴⁴ BOA, *MF.İBT.* 189/19, 10 Nisan 1323 (23 Nisan 1907).

⁴⁵ BOA, *MF.İBT.* 254/62, 1 Kanun-ı Evvel 1325 (14 Aralık 1909); *MF.İBT.* 262/38, 28 Kanun-ı Sani 1325 (10 Şubat 1910).

⁴⁶ BOA, *BEO.* 3009/225624, 8 Zilkade 1324 (24 Aralık 1906).

bedelinin eksigi tamamlanabilecektir. Ayrıca kız ibtidai mektepleri muallimleri için kaynak olan bu mektebin ibtidai darümuallimata dönüştürülmesi için ihtiyaç duyulan düzenlemeler yapılabilecektir. Sonraki yıllarda elde edilecek gelir ise ibtidai mekteplerinin ihtiyaçları için sarf edilebilecektir. Sözü edilen koşunun askeriye ve mülkiyeden uygun kişilerden oluşturulacak bir komisyon tarafından her yıl sonbaharda düzenlemesi için irade çıkmıştır⁴⁷.

Personel Durumu

Osmanlı İmparatorluğu'nda modern eğitim teşkilatı oluşturulmaya çalışıldığı dönemlerden itibaren ve özellikle 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesiyle vilayetlerde maarif idari teşkilatı kurulması gündeme gelmiştir. 1871 yılında yayınlanan İdare-i Umumiye-i Vilayet Nizamnamesiyle maarif müdürlükleri vilayet kuruluşu içinde yer almış ancak bu tarihlerde kurulamamıştır. 1879 yılında Maarif teşkilatında yapılan değişikliklerin ardından kısa süre içerisinde vilayet maarif idareleri oluşturulmuştur⁴⁸. 16 Nisan 1882 tarihli irade ile Selanik, Suriye, Aydın ve Yanya Vilayetlerinde birer maarif meclisi açılmasına karar verilmiş ve aynı yıl içinde Selanik Maarif Meclisi kurulmuştur⁴⁹. Rüşdiye mekteplerinde görevli personel, her türlü talebini merkeze vilayet maarif yönetimi aracılığıyla iletmıştır⁵⁰. Maarif müdürlüğü kurulmadan önce okullarla yazışmalar vilayet yönetimi aracılığıyla yapılmıştır. Örneğin 1881 yılı sonlarında mektebe bir muallime gönderilmesi gündeme geldiğinde, bunun için mektebin sınıf ve öğrenci sayısı, muallimlerin kimler olduğu, eğitim ve idare işlerinin ne şekilde yürütüldüğü konularında vilayet yönetiminden bilgi istenmiştir⁵¹.

Selanik Kız Rüşdiye Mektebinin personel durumuyla ilgili gelişmeleri yazışmalardan takip edebilmekteyiz. 1894 yılında mektebin boş olan muallime-i ulalığına Hatice Hanım'ın tayin edilmesi konusu gündeme gelmiştir. Hatice Hanım, vekâleten bu görevi yapmaktadır ve kendisi göreve başladıktan sonra mektebin hem idaresinde hem de eğitim durumunda gelişme gözlenmiştir. Öğrenci sayısı 60'dan 260'a çıkmıştır. Bu durumu dikkate alan vilayet maarif idaresi, 16 yıldır hocalık ve müdirelik görevini başarılı şekilde yürüten Hatice Hanım'ın vekâleten yürüttüğü göreve asaleten getirilmesini talep etmiştir. Kendisinin diplomasından Arabi, Farsî, Hesap, Ameliyat-ı Hiyatiye, Tarih, Hat, Coğrafya olmak üzere sınav olduğu yedi dersten 10'ar puan alarak mezun olduğu

⁴⁷ BOA, *DH.MKT.* 119/58, 21 Muharrem 1325 (6 Mart 1907).

⁴⁸ B. Kodaman, a.g.e., ss. 38-39.

⁴⁹ Fatih Demirel, *Selanik Vilayetinde Maarif Teşkilatının Kuruluşu ve Gelişmesi, Osmanlı Modernleşmesi Sürecinde Selanik Vilayetinde Eğitim*, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2019, ss. 15-16.

⁵⁰ Uğur Ünal, *II. Meşrutiyet Öncesi Osmanlı Rüşdiyeleri (1897-1907)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2015, ss. 6-7.

⁵¹ BOA, *MF.MKT.* 73/73, 9 Safer 1299 (31 Aralık 1881).

anlaşılmaktadır⁵². Bu süreçte Darülmualimat müdüriyetine bir yazı yazılarak kız rüşdiyesi muallime-i ulalığına 600 kuruş maaşla görevlendirilebilecek birisi varsa belirlenerek bildirilmesi istenmiştir⁵³. Söz konusu göreve 20 yaşında olup Darülmualimattan en iyi derece ile mezun olmuş olan Nimet Hanım tayin edilmiştir⁵⁴. 1900 yılında mektebin muallime-i ulalığına vekâleten bu görevde bulunan Hatice Hanım, muallime-i saniyelige de Darülmualimat mezunlarından Pervin Hanım tayin edilmişlerdir⁵⁵.

Zamanla öğrenci sayısı arttıkça öğretmen ihtiyacı da artmıştır. Mektep yönetiminin bu ihtiyacı gidermek için arayış içerisinde olduğu anlaşılmaktadır. 1902 yılında eğitim faaliyetlerinin mevcut muallimlerle yürütülmesinin mümkün olmadığı belirtilerek bir muallime daha tayin edilmek üzere 120 kuruş maaş tahsis edilmesi, bunun mümkün olmaması halinde ise ibtidai sınıflarının kaldırılması istenmiştir. İbtidai sınıfının kaldırılması merkezce uygun görülmemiş ve talebin karşılanmasına karar verilmiştir⁵⁶. Bir süre sonra mektebin muallime-i ulası vilayet maarif idaresine yeni muallime tayini için tekrar müracaatta bulunmuştur. Muallime hanım başvurusunda beş yıl önce bu mektebe görevlendirildiğinde talebe sayısının 60 olduğunu, şimdi ise altı sınıfta yaklaşık 300 öğrencinin öğrenim gördüğünü, mevcut öğretmenlerin eğitim faaliyetlerini yürütmek için yeterli olmadığını belirterek iki muallime daha gönderilmesini istemiştir. Bu tarihte mektepte beş muallime ve bir hademe görevlidir. Ek olarak iki muallime daha istihdamının son düzenlemeler dikkate alındığında mümkün olmayacağı düşünülmüş ancak bölgenin önemi ve öğrenci sayısının fazlalığı sebebiyle talep yine de merkeze iletilmiştir⁵⁷. Selanik İnas Rüşdiye mektebinde çoğunlukla beş öğretmen ve bir hizmetli görev yapmıştır. Mektebin muhtelif tarihlerdeki personel durumu aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

⁵² BOA, *MF.MKT.* 220/18, 30 Cemaziyelevvel 1312 (29 Kasım 1894).

⁵³ BOA, *MF.İBT.* 45/66, 29 Zilkade 131212 (24 Mayıs 1895).

⁵⁴ BOA, *MF.MKT.* 220/18, 30 Cemaziyelevvel 1312 (29 Kasım 1894).

⁵⁵ *Asır*, Nr. 536, 22 Kasım 1900, s. 3.

⁵⁶ BOA, *MF.İBT.* 126/29, 23 Eylül 1318 (6 Ekim 1902).

⁵⁷ BOA, *MF.MKT.* 795/24, 26 Mayıs 1320 (8 Haziran 1904).

Tablo 1. *Selanik İnas Rüşdiyesi Personeli*

Yıl	Muallim-i Evvel/ Muallime-i Ula	Muallim-i Sani/ Muallime-i Saniye	Muallime-i Salise	Muallime-i Salise	Nakış Muallimesi	Bevvabe ⁵⁸
1874 ⁵⁹	Mustafa Efendi (Riyaziye Muallimi)	Hamdi Efendi (Rika Muallimi)	-	-	Anata	Fatma Kadın
1881/1882 ⁶⁰	Mustafa Efendi	İbrahim Efendi (Rika Muallimi)	-	-	Anata	-
1894/1895 ⁶¹	Hatice Hanım	Şaziye Hanım	Mefiha Hanım	Afet Hanım	Anata	Penbe Hanım
1895/1896 ⁶²	Nimet Hanım	Şaziye Hanım	Mefiha Hanım	Afet Hanım	Anata	Penbe Hanım
1897/1898 ⁶³	Remziye Hanım	Naciye Hanım	Mefiha Hanım	Afet Hanım	Anata	Penbe Hanım
1898/1899 ⁶⁴	Remziye Hanım	Naciye Hanım	Afet Hanım	Mefiha Hanım	Anata	-
1899/1900 ⁶⁵	Remziye Hanım	Naciye Hanım	Afet Hanım	Mefiha Hanım	Anata	-
1900/1901 ⁶⁶	Remziye Hanım	Naciye Hanım	Afet Hanım	Fahriye Hanım	Anata	-
1901/1902 ⁶⁷	Hatice Hanım	Pervin ⁶⁸ Hanım	Fahriye Hanım	-	Anata	-
1902/1903 ⁶⁹	Hatice Hanım	Perverin Hanım	Melek Hanım	Fahriye Hanım	Anata	Penbe Hanım
1903/1904 ⁷⁰	Hatice Hanım	Pervin Hanım	Fahriye Hanım	-	Anata	-
1906/1907 ⁷¹	Hatice Hanım	Fatma Pervin Hanım	Zehra Hanım	Fahriye Hanım	Madam Kloildi	Penbe Hanım

⁵⁸ Maarif salnamelerinde bevabenin yalnız sayısı verildiğinden tabloda isme karşılık gelen kısım boş bırakılmıştır.

⁵⁹ BOA, *İ.DH.* 694/48527, 21 Cemaziyelevvel 1291 (6 Temmuz 1874); *MF.MKT.* 23/1, 13 Zilkade 1291 (22 Aralık 1874); *MF.MKT.* 25/91, 9 Muharrem 1292 (15 Şubat 1875); *MF.MKT.* 24/57, 17 Zilhicce 1291 (25 Ocak 1875).

⁶⁰ *Salnâme-i Vilâyet-i Selânik (S.V.S.)*, H. 1299, s. 82.

⁶¹ *S.V.S.*, H. 1312, s. 120.

⁶² *S.V.S.*, H. 1313, s. 124.

⁶³ *S.V.S.*, H. 1315, s. 260.

⁶⁴ *Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye (S.N.M.U.)*, 1316, s. 1063.

⁶⁵ *S.N.M.U.*, H. 1317, s. 1212.

⁶⁶ *S.N.M.U.*, H. 1318, s. 1354.

⁶⁷ *S.N.M.U.*, H. 1319, s. 628.

⁶⁸ 1320 yılına ait Selanik Vilayeti Salnamesinde bu isim Perverin olarak geçmektedir.

⁶⁹ *S.V.S.*, H. 1320, s. 384, *1320 Sene-i Hicriyyesine Mahsûs Selânik Vilâyet Sâlnâmesi*, Hazırlayan: Hatice Oruç, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s. 384.

⁷⁰ *S.N.M.U.*, H. 1321, s. 518.

⁷¹ *S.V.S.*, H. 1324, s. 239.

Tablodan anlaşılacağı üzere ilk dönemde mektepte sadece muallim-i evvel ve muallim-i sani olmak üzere iki erkek öğretmen ve bir kadın Nakış öğretmeni görev yapmıştır. Gayrimüslim olan Nakış öğretmeni Anata Kadın ile bevvabe Penbe Hanımın mektepte uzun yıllar görev yaptığı görülmektedir. 1910 yılı sonunda mektebin Fransızca muallimeliğine Umur-ı Dahiliye Muavinesi Paris Darülmuallimatı mezunu Matmazel Mordoh tayin edilmiştir. Kendisi resim ve musiki derslerini de verecektir⁷².

Selanik Kız Rüşdiye Mektebi zaman zaman personel arasındaki anlaşmazlık ve disiplin hususunda yazışmalara konu olmuştur. Mektebin muallime-i ulası Huriye Hanım ile muallime-i saniye Necibe Hanımın araları baştan beri iyi değildir ve sık sık münakaşa etmektedirler. Bu sebeple birçok kez merkeze kendilerinin farklı yerlere nakilleri talebi iletilmiştir. En son yaşananlardan sonra muallimelerin ikisi de vilayet maarif idaresine başvurarak birbirlerinden şikâyetçi olmuşlardır. Bir teneffüs saatinde yoklama defterini doldurma sırası yüzünden çıkan olayda kadınlar öğrencilerin önünde birbirlerinin yüzüne tükürmüş ve ağza alınmayacak sözler sarf etmişlerdir. O günden sonra birbirleriyle konuşmayan kadınların barışmaları için birçok defa aracılık edilmişse de buna yanaşmamışlar ve birbirleriyle ilgili aşağılayıcı sözler sarf etmeyi sürdürmüşlerdir. Vilayet maarif idaresine göre öğretmenlerin ikisi de kabahatlidir ve öğrenciler nazarında itibarları kalmamıştır. Üstelik muallimelerin anneleri de olaya müdahale ederek mektebin disiplininin bozulmasına sebep olmuşlardır. Bu durumda aynı okulda göreve devam etmelerinin uygun olmayacağı düşünülerek farklı yerlere nakilleri önerilmiştir. Bu olayda kimin hatalı olduğunu belirleyemediklerini dile getiren müdür, Selanik'te bulunan diğer hususi kız mekteplerindeki mükemmeliyet ve düzene karşı kız rüşdiyesindeki bu durumunun üzüntü yarattığını ifade ederek kadınların becayış yoluyla farklı yerlere gönderilmesi talebini yinelemiştir.

Bir süre sonra vali tarafından merkeze gönderilen yazıda Huriye Hanım'ın memuriyete başladığı andan itibaren yetkinliği ve ehliyeti ile kendini gösterdiği, bu niteliğinden dolayı da velilerce taltifinin talep edildiği belirtilmiştir. Problemin kaynağı tespit edilmeden iki muallimenin başka yerlere nakli talebinin yerinde olmadığını belirten valiye göre maarif müdürü bu konuda acele etmiştir. İncelemelere göre Huriye Hanım'ın görevinde kalması, Necibe Hanım'ın başka yere nakledilmesi gerekmektedir. Bir süre sonra vilayete olayların sorumlusunun belirlenerek o kişinin nakledilmesi bildirilmişse de bu konudaki yazışmalar bir süre daha devam etmiştir⁷³. Söz konusu yazışmalar ve Necibe Hanım'la ilgili verilen karar, o dönemde disiplin konusundaki yaklaşıma dair ipucu sunmaktadır. Muallime-i saniye Necibe Hanım'ın izin almadan İstanbul'a gittiği tespit edilince hem usulen hem de kanunen yanlış olan bu davranışı nedeniyle görevde

⁷² BOA, *MF.İBT.* 294/14, 11 Kanun-ı Evvel 1326 (24 Aralık 1910).

⁷³ BOA, *MF.MKT.* 348/67, 28 Kanun-ı Evvel 1312 (24 Şubat 1897); *MF.İBT.* 57/120, 18 Kanun-ı Evvel 1312 (30 Aralık 1896).

bulunmadığı süre zarfındaki maaşının tamamen kesilmesine karar verilmiştir. Ayrıca gerekli uyarının yapılması ve bundan sonra aynı eylemde bulunması halinde görevden alınacağını kendisine bildirilmesi istenmiştir⁷⁴.

Arşiv kayıtları bize disiplini bozan öğretmenler cezalandırılırken iyi hali görülenlerin ödüllendirilme taleplerine dair de veriler sunmaktadır. Selanik Kız Rüşdiyesinde görev yapan ve iyi hizmeti görülen muallimelerin taltifi için merkeze bazen vilayet yöneticileri tarafından bazen de bireysel olarak başvurularda bulunulmuştur. Başvurulardan biri Şaziye Hanım için yapılmıştır. Mektebe tayin edildiği andan itibaren çocukların eğitim-öğretimi için büyük bir gayret gösterdiği ifade edilerek kendisinin taltifi istenmiştir. Ancak Şaziye Hanımın maaşının emsali ayarında olduğu belirtilerek o sıralar zam yapmanın zaten mümkün olamayacağı bildirilmiştir⁷⁵. Mektebin muallime-i saniyesi ise taltif için bizzat başvuruda bulunmuştur. Dokuz yıldır bu okulda görev yaptığını ve hakkında herhangi bir şikâyet olmadığını dile getiren muallime hanım, başvurusunda uzun süre iyi hizmette bulunanların terfi ettirildiğini hatırlatarak bu mutluluğu kendisinin de yaşamak istediğini bildirmiştir⁷⁶.

Maaşlar

Selanik İnas Rüşdiye Mektebinin fiziki şartlarını düzeltme noktasında karşılaşılan ödenek sorunu öğretmenlerin maaşları konusunda da yaşanmıştır. Muallimeler, muhtelif tarihlerde yerel ve merkezi idarecilere sorunlarını ileterek maaşlarının arttırılmasını talep etmişlerdir. Bu yöndeki talepler, bütçenin durumuna göre bazen karşılanırken çoğunlukla sonuçsuz kalmıştır. Maaşının arttırılması talebinde bulunan kadınlardan biri Nakış muallimesi Madam Anata'dır. Mektep açıldığı andan itibaren burada görev yaptığını belirten Madam Anata, 200 kuruş olan maaşının geçinmesi için yeterli olmadığını ifade ederek emektarlığına karşılık maaşının arttırılmasını istemiştir. Maarif müdürlüğü Madam Anata'nın kıdemi, iyi hizmeti, gayreti ve ihtiyaç duyulan bir kişi olması nedeniyle bu talebi yerinde bulmuştur. Öte yandan eski vali de kendisine taltif vaadinde bulunmuş fakat o sırada İstanbul'a gittiği için taltif gerçekleştirilememiştir. Bu hususları değerlendiren vilayet maarif idaresi, merkezden adı geçenin maaşının 300 kuruşa çıkarılmasını istemiştir. Kadının mektebin düzene girmesinde ve el işlerinde Selanik'teki diğer mekteplerin önüne geçmesinde görülen ve takdir edilen hizmetlerine rağmen vilayete bütçenin durumu nedeniyle zammın mümkün olamayacağı bildirilmiştir⁷⁷.

⁷⁴ BOA, *MF.MKT.* 336/42, 14 Ağustos 1312 (26 Ağustos 1896); *MF.İBT.* 55/3, 14 Eylül 1312 (26 Eylül 1896). Belgelerde adı geçen Necibe ve Huriye Hanımların isimleri salnamelerde verilen muallime isimleri arasında bulunmamaktadır.

⁷⁵ BOA, *MF.İBT.* 47/95, 21 Eylül 1311 (3 Ekim 1895).

⁷⁶ BOA, *MF.İBT.* 47/37, 14 Mayıs 1311 (26 Mayıs 1895).

⁷⁷ BOA, *MF.MKT.* 327/73, 2 Temmuz 1312 (14 Temmuz 1896).

Daha sonraki tarihlerde de benzer talepler olmuştur. Mektebin muallime-i ulası Hatice Hanım 31 Ocak 1903 tarihli arzualinde, mektepte göreve başladığı günden itibaren iyi hizmette bulunabilmek adına gayret sarf ettiğini, göreve başladığında okulun talebe sayısı 60 iken artık 300 olduğunu ve bu artışta kendisinin sarf ettiği ciddi mesainin de rolü bulunduğunu vurgulamıştır. Diğer vilayetlerdeki kız rüşdiyelerinde kendi pozisyonundaki muallimelerin daha fazla maaş aldığını belirterek kendi maaşının da hak ettiği dereceye getirilmesini istemiştir. Bunun üzerine maarif müdürü merkeze Hatice Hanım'ın yetkin ve kıdemli muallimelerden olduğunu, mektebin ıslahı için önemli mesai sarf ettiğini, maaşının ise muallim-i sani maaşına denk denecek derecede olduğunu bildirerek başvuru sahibini desteklemiştir. Ayrıca Hatice Hanım'ın yanı sıra otuz seneden beri bu mektepte düşük maaşla hizmet eden ve maaşının arttırılması için daha önce de talepte bulunmuş olan Nakış muallimesi Anata'nın maaşına 100, muallime-i salise Fahriye Hanım'ın maaşına da yine gayret ve iyi hizmeti dolayısıyla 50 kuruş zam yapılmasını talep etmiştir⁷⁸. Yaklaşık bir buçuk yıl sonra Anata'nın uzun yıllardır hizmette bulunduğu kız rüşdiyesindeki iyi hizmet ve gayreti hatırlatılarak emsaline göre az ve geçinmesi için yetersiz olan 200 kuruş maaşına 100 kuruş zam yapılmasına dair talebin yinelenmesi o zamana kadarki başvurulardan sonuç alınmadığını göstermektedir. Bu defa da belirtilen maaşın emsali derecesinde olduğu ve zam için bütçenin müsait olmadığı ifade edilerek talebin karşılanamayacağı bildirilmiştir⁷⁹.

Okulun Nakış muallimesi değiştikten sonra göreve yeni gelen Madam Klotildi'nin de maaş artışı talebinde bulunması öğretmenlerin maaşlarının geçinmeleri için yeterli olmadığı düşüncesini güçlendirmektedir. Madam Klotildi zam talebinde bulunurken maaşının yaptığı işe göre az olduğunu, ailesi kalabalık olduğundan bu parayla geçinemediklerini belirtmiştir. Maarif müdürlüğü bu başvuru sonrasında da merkeze adı geçenin iyi hizmetiyle bilindiğini, talebelere nakış dışında biçki de öğrettiğini ve maaşının emeğine göre gerçekten az olduğunu bildirerek talebi desteklemiştir. Ancak merkezden ilginç bir şekilde Klotildi'nin bu görevde istihdamına dair bir kayıt bulunmadığı belirtilerek Madam Anata'nın ayrılma tarihi ve sebebi ile Klotildi'nin tayin tarihinin bildirilmesi istenmiştir. Yani bu başvurudan da sonuç alınamamıştır⁸⁰.

Maaş artış talepleri devam ederken bu konuda bir düzenleme yapılmıştır. Mektep personelinin düzenleme öncesindeki ve düzenlemeden sonraki maaşları şu şekildedir:

⁷⁸ BOA, *MF.MKT.* 420/50, 21 Kanun-ı Sani 1318 (3 Şubat 1903).

⁷⁹ BOA, *MF.MKT.* 814/49, 2 Teşrin-i Evvel 1320 (15 Ekim 1904).

⁸⁰ BOA, *MF.İBT.* 199/118, 28 Teşrin-i Sani 1323 (11 Aralık 1907).

Önceki Maaşlar	Düzenlenmiş Maaşlar
Muallime-i ula- 500 kuruş	400 kuruş
Muallime-i saniye- 460 kuruş	200 kuruş
Muallime-i salise- 125 kuruş	150 kuruş
Muallime-i Rabia- 125 kuruş	-
Nakış muallimesi- 200 kuruş	100 kuruş
Hademe- 80 kuruş	70 kuruş
Toplam- 1.490 kuruş	Toplam- 920⁸¹.

Düzenlemeyle birlikte muallim ve hizmetli maaşlarının düştüğü anlaşılmaktadır. Ödenek sıkıntısı maaş dışındaki konularda da yaşanmıştır. 1905 yılında mektebin çeşitli giderler için ayrılan ödeneği %15 düşürülerek 340 kuruşa indirilmiştir. Bu meblağ kış aylarında odun kömür masrafına yetmediği gibi ihtiyaç duyulan tamir işleri ve satın almalar için de para kalmamaktadır. Okul yönetimi söz konusu ödeneğin bir kat daha arttırılmasını talep etmiştir. Vilayette aynı ödeneği alan diğer rüşdiyelerde yalnız üç dershanede soba kullanılmaktadır. Burada ise öğrenci sayısı fazla olduğundan altı sınıf bulunmaktadır. Mevcut ödenekle her sınıfta soba yakmak mümkün değildir. Yazışmalar sonucunda söz konusu ödenekten kesilen %15'lik kısmın iade edilerek ödeneğin eskisi gibi 400 kuruşa çıkarılması yönünde karar çıkmıştır⁸².

1910 yılı başında mektepteki muallimelerin maaşlarının arttırılması için toplu olarak başvuruda bulunmaları dikkat çekicidir. Başvurularında, görevlerini iyi bir şekilde yerine getirebilmek için büyük gayret sarf ettikleri halde maaşlarının geçimlerini sağlamak için yeterli olmadığını ve çevre vilayetlerdeki muallimelerin kendilerinden bir misli fazla maaş aldıklarını belirtmişler ve artış talebinde bulunmuşlardır. Kendilerine maaşlarının az olduğu kabul edilmekle birlikte bütçe imkânları nedeniyle o yıl için bir şey yapılamayacağı cevabı verilmiştir. Selanik İnas Rüşdiye Mektebi vilayet dahilindeki kız ibtidai mekteplerine öğretmen yetiştirmek için açıldığı halde okulda üçü ibtidai, biri rüşdiye olmak üzere dört sınıf bulunmaktadır. Bu bakımdan okul muallime yetiştirecek yeterlilikte değildir. Muallime sınıfı adıyla bir sınıf daha ilave edilmesi halinde mektepte iyi öğretmenler yetiştirmenin mümkün olacağı ve bu durumda muallimelerin maaşlarına zam yapmak imkânı da doğacağı düşünülmüş ve bunun için merkezden bir sonraki yılın maarif bütçesine kız rüşdiyesi adına ek tahsisat konulması talep edilmiştir⁸³.

⁸¹ BOA, *MF.MKT.* 795/24, 26 Mayıs 1320 (8 Haziran 1904).

⁸² BOA, *MF.MKT.* 905/4, 19 Kanun-ı Evvel 1321 (1 Ocak 1906).

⁸³ BOA, *MF.İBT.* 398/39, 24 Zilhicce 1327 (6 Ocak 1910).

Öğrenci Mevcudu

Selanik İnas Rüşdiyesinde öğrenim gören öğrencilerle ilgili elimizdeki en önemli veriler Devlet Salnameleri, Selanik Vilayeti Salnameleri ve Maarif Salnamelerine dayanmaktadır. Bunların dışında Osmanlı Arşivinde erişilebilen belgelerden okulun ve sınıfların mevcudu, öğrencilerin aldıkları dersler ve notlarına ilişkin bilgiler de edinmek mümkün olmuştur. Bu veriler ışığında 1877-1908 yılları arasında mektebe devam eden öğrencilerin sayısı Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Öğrenci Sayısı (1877-1908)

Yıl	Öğrenci Sayısı
1877/1878 ⁸⁴	32
1880/1881 ⁸⁵	65
1881/1882 ⁸⁶	71
1881/1882 ⁸⁷	90
1882/1883 ⁸⁸	80
1883/1884 ⁸⁹	77
1884/1885 ⁹⁰	45
1885/1886 ⁹¹	83
1886/1887 ⁹²	87
1887-1888 ⁹³	85
1894 ⁹⁴	260
1898/1899 ⁹⁵	273
1899/1900 ⁹⁶	147
1900/1901 ⁹⁷	150
1901/1902 ⁹⁸	150
1903/1904 ⁹⁹	148
1907/1908 ¹⁰⁰	100

⁸⁴ *Salnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye (S.D.A.O)*, H. 1294, s. 520.

⁸⁵ *S.D.A.O.*, H. 1298, s. 286.

⁸⁶ *S.D.A.O.*, H. 1299, s. 269.

⁸⁷ *S.V.S.*, H. 1299, s. 82.

⁸⁸ *S.D.A.O.*, H. 1300, s. 203.

⁸⁹ *S.D.A.O.*, H. 1301, s. 385.

⁹⁰ *S.D.A.O.*, H. 1302, s. 407.

⁹¹ *S.D.A.O.*, H. 1303, s. 331.

⁹² *S.D.A.O.*, H. 1304, s. 316.

⁹³ *S.D.A.O.*, H. 1305, s. 243.

⁹⁴ BOA, *MF.MKT.* 220/18, 30 Cemaziyelevvel 1312 (29 Kasım 1894).

⁹⁵ *S.N.M.U.*, H. 1316, s. 1063.

⁹⁶ *S.N.M.U.*, H. 1317, s. 1212.

⁹⁷ *S.N.M.U.*, H. 1318, s. 1354.

⁹⁸ *S.N.M.U.*, H. 1319, s. 628.

⁹⁹ *S.N.M.U.*, H. 1321, s. 518.

¹⁰⁰ BOA, *MF.IBT.* 250/29, 11 Teşrin-i Sani 1325 (24 Kasım 1909).

Tablo incelendiğinde mektebin öğrenci sayısında artış ve düşüşler olduğu görülmektedir. Başlangıçta 32 olan öğrenci sayısı çok kısa sürede iki katına çıkmış, zamanla artmaya devam etmiştir. Bazı senelerde ise ani düşüşlerin olduğu gözlemlenmektedir. Örneğin 1884 yılından sonra sayı çok azalmış ancak 1886'da yeniden eskiye dönmüştür. Benzer bir durum 1899-1900 yıllarında görülmektedir. 1899 yılında 273 olan öğrenci sayısı 1900 yılında 147'ye düşmüştür. Öğrenci mevcudunda ciddi artış olduğu zamanlar da olmuştur. 1888-1894 yılları arasında sayı 85'ten 260'a yükselmiştir. Bu sayılar çevre vilayetlerdeki inas rüşdiyeleriyle karşılaştırıldığında oldukça yüksektir. Örneğin 1888 yılında açılmış olan Manastır İnas Rüşdiyesinde kurulduğu yıllarda 26 olan öğrenci sayısı, 1901-1902 döneminde 84'e yükselmiştir¹⁰¹. 1889 yılında açılan Yanya İnas Rüşdiyesinde ise 1890 ile 1903 yılları arasında öğrenci sayısı 24 ile 151 arasında değişiklik göstermektedir¹⁰². Bu iniş çıkışlar zaman içerisinde rüşdiyelerin yapısında meydana gelen değişiklikler ve yeni okulların açılmasıyla açıklanabilir.

Dersler

Kız rüşdiyelerinde okutulacak dersler 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile belirlenmiştir. Bu dersler; Mebadi-i Ulum-ı Diniye, Lisan-ı Osmanî Kavaidi, Müntehabat-ı Edebiye, Mebadi-i Kavaid-i Arabiye ve Farişiye, İmla ve İnşa, Hesap ve Defter Tutma Usulü, Muhtasar Tarih ve Coğrafya, Nakışa Medar Olacak Derece Resim, Tedbir-i Menzil, Ameliyat-ı Hiyatiye ve isteğe bağlı Musiki'dir¹⁰³. Zamanla Rüşdiyelerin yapısında meydana gelen değişime paralel olarak derslerde de değişiklikler olmuştur. 1898-1899 yıllarında ibtidaiye sınıfları ile rüşdiyeden oluşan ve eğitim süreleri altı yıl olan inas rüşdiyelerinin ders programı Tablo 3'te gösterilmiştir.

¹⁰¹ Mithat Aydın, "II. Abdülhamid Döneminde Manastır Vilayetinde Rüşdiye Okullarının Gelişimi", *History Studies*, Cilt 6, Sayı 5 (Eylül 2014), ss. 71-72.

¹⁰² Emel Demir Görür, "İnas Rüşdiye Mektepleri: Yanya Hamidiye İnas Rüştiye Mektebi Örneği", *Journal of International Social Research*, (Şubat 2015), Cilt 8, Sayı 36, s. 318. Yanya İnas Rüşdiye Mektebi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Neval Konuk, *Yanya Hamidiye Kız Rüşdiyesi*, Merkez Repro, Ankara 2013.

¹⁰³ Mahmud Cevat, a.g.e, s. 430; Ayşegül Altınova, *Osmanlı Modernleşmesinde Rüşdiye Mektepleri*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2010, s. 257.

Tablo 3. İnas Rüşdiyelerinde Okutulan Dersler (1898-1899)¹⁰⁴.

Birinci Sene	İkinci Sene	Üçüncü Sene	Dördüncü Sene	Beşinci Sene	Altıncı Sene
Elifba ve Şifahi Malumat	Kur'ân-ı Kerim maa Tecvid	Kur'ân-ı Kerim maa Tecvid	Kur'ân-ı Kerim maa Tecvid	Kur'ân-ı Kerim maa Tecvid	Kur'ân-ı Kerim maa Tecvid
Kur'ân-ı Kerim maa Tecvid	Ulum-ı Diniyye	Ulum-ı Diniyye	Ulum-ı Diniyye	Ulum-ı Diniyye	Ulum-ı Diniyye
Kıraat	Kıraat	Kıraat	Kıraat	Kıraat	Kıraat
İmla	İmla	İmla	İmla	İmla	İmla
Dürus-ı Eşya ve Malumat-ı Nafia	Dürus-ı Eşya ve Malumat-ı Nafia	Dürus-ı Eşya ve Malumat-ı Nafia	Dürus-ı Eşya ve Malumat-ı Nafia	Dürus-ı Eşya ve Malumat-ı Nafia	Dürus-ı Eşya ve Malumat-ı Nafia
Hesap	Hüsn-i Hat	Hüsn-i Hat	Hüsn-i Hat	Hüsn-i Hat	Hüsn-i Hat
El Hüneleri	Hesap	Hesap	Hesap	Hesap	Hesap
	El Hüneleri	El Hüneleri	El Hüneleri	El Hüneleri	El Hüneleri
		Kavaid-i Lisan-i Osmani	Kavaid-i Lisan-i Osmani	Kavaid-i Lisan-i Osmani	Kavaid-i Lisan-i Osmani
			İdare-i Beytiyye	İdare-i Beytiyye	İdare-i Beytiyye
			Ahlak	Ahlak	Ahlak
			Coğrafya	Coğrafya	Coğrafya
			Tarih	Tarih	Tarih
				Kitabet	Kitabet
				Arabi	Arabi
				Farisi	Farisi
				Hıfzıssıhha	Hıfzıssıhha

Bir süre sonra rüşdiyelerde eğitim süresi tekrar dört yıla düşürülmüştür. Kasım 1909 tarihli bir belgede Selanik İnas Rüşdiyesinde eğitim gören öğrencilerin isimleri, sınıfları, aldıkları dersler ve notları yer almaktadır. Buna göre öğrencilerin hangi sınıfta hangi dersleri aldıkları aşağıdaki tabloda görülmektedir.

¹⁰⁴ F. K. Doğanay, a.g.t., ss. 272-273.

Tablo 4. *Selânik İnas Rüşdiyesinde Okutulan Dersler (1909)¹⁰⁵*

Birinci Sene	İkinci Sene	Üçüncü Sene	Dördüncü Sene
Kur'ân-ı Kerim	Kur'ân-ı Kerim	Kur'ân-ı Kerim	Kur'ân-ı Kerim maa Tecvid
İlmihal	İlmihal	Ulum-ı Diniyye	Ulum-ı Diniyye
Sarf	Hesap	Arabi	İlm-i Ahlak
Hesap	Tarih	İlm-i Ahlak	Farisi
Kıraat	Coğrafya	Farisi	Kavaid-i Osmani
Hüsn-i Hat	Kavaid	Kavaid-i Osmani	Kitabet
İmla	Ahlak	Tarih	Kıraat
Nakış	Kıraat	Coğrafya	İmla
Biçki	Malumat	Hesap	Hüsn-i Hat
	İmla	İdare-i Beytiyye	Tarih-i Osmani
	Hüsn-i Hat	Kıraat-ı Türkiyye	Coğrafya
	Nakış	Hüsn-i Hat	Hesap
	Biçki	İmla	Hıfzısıhha
		Nakış	İlm-i Eşya
		Biçki	İdare-i Beytiyye
			Nakış
			Biçki

Tablodan anlaşılacağı üzere öğrenciler ilk yıl 9 ders almaktayken ders sayısı her yıl artmış ve dördüncü sınıfta 17'ye yükselmiştir. Kur'ân-ı Kerim, Hesap, Kıraat, Hüsn-i Hat, İmla, Nakış ve Biçki dersleri dört yılın programında da yer almıştır. Tarih, Coğrafya, Ahlak, Kavaid dersleri ise ikinci sınıftan itibaren her yıl okutulmuştur. Üçüncü sınıftan itibaren Arabi, Farisi gibi dil dersleri ile iyi bir ev hanımı ve anne olmak için gerekli bilgileri içeren İdare-i Beytiyye dersi dikkat çekmektedir.

Derslerini başarıyla tamamlayarak mezun olmaya hak kazanan öğrencilere verilecek diplomalar konusunda zaman zaman sıkıntı yaşanmış ancak merkezle irtibata geçilerek problem giderilmiştir. Örneğin 1906 yılı Eylül'ünde mektepte yeterli sayıda diploma belgesi olmadığından merkezden istenmiş, bunun üzerine 50 adet diploma hazırlanarak gönderilmiştir¹⁰⁶. 1912 yılı Ekim ayı sonlarında da o yıl mezun olan kızlara verilmek üzere 15 adet diploma gönderilmesi talep edilmiştir¹⁰⁷. Mektebin mezunlarından Safiye Nazıme Hanıma ait diplomada Kur'ân-ı Kerim maa Tecvid, Ulum-ı Diniyye, Arabi, İlm-i Ahlak, Farisi, Lisan-ı Osmani, Kitabet, Kıraat, İmla, Hüsn-i Hat, Tarih, Coğrafya, Hesap, Hıfzısıhha,

¹⁰⁵ BOA, *MF.İBT.*250/29, 11 Teşrin-i Sani 1325 (24 Kasım 1909).

¹⁰⁶ BOA, *MF.MKT.* 957/44, 11 Eylül 1322 (24 Eylül 1906).

¹⁰⁷ BOA, *MF.İBT.* 401/68, 15 Teşrin-i Evvel 1328 (28 Ekim 1912).

İlm-i Eşya, İdare-i Beytiyye, El Hünnerleri olmak üzere 17 derse ait not bulunmaktadır. 12 yaşındaki Nazıme Hanımın diploma notu 170 tam puan üzerinden 168'dir. Coğrafya ve Hesap derslerinin notu 9, diğerleri 10'dur¹⁰⁸.

Teftiş Raporu

Selanik Vilayeti maarif müfettişinin 16 Mart 1911 tarihli raporu gerek mektebin durumunu gerekse o dönemde kızların eğitimine bakışı göstermesi bakımından anlamlıdır. Rapora göre Selanik kız rüşdiye mektebi, vilayetin bütün kız mekteplerine muallime yetiştiren bir okuldur ve vilayette kız mektepleri için başka bir kaynak yoktur. Ancak bu mektep bir darümuallimat tarzında olmadığından burada yetişen hanımlar muallimelik için gerekli teorik ve pratik bilgiyi yeterince öğrenememekte, bundan dolayı da kendilerinden istenilen ölçüde istifade edilememektedir. O yıl kız rüşdiyelerinde bir uygulama sınıfı açılmışsa da bunu da beklenen yararı sağlayamayacağı düşünülmektedir. Kız rüşdiye mektebi muhit olarak *efkâr-ı bâtulaya* elverişli bir yerde olduğundan talebeler maneviyat yönünden gelişmemektedir. Oysa ülkenin geleceği kızların iyi eğitim almasına bağlıdır. Onlar ne kadar iyi ve vatansever şekilde yetişirlerse ülke kendilerinden o kadar yararlanacaktır. “*Bir milletin nisvânı, vâsıtâ-i terakkîsinin mir'âtudur*” sözünün ne kadar doğru olduğuna dikkat çeken müfettiş, mevcut eksikliği telafi edebilmek için kızların talim ve terbiyesine önem vermek gerektiğini vurgulamıştır. Ona göre kız mektebi bu önemli vazifeyi yerine getirebilecek durumda değildir. Bundan dolayı şehrin daha merkezi bir yerinde iki yıllık bir darümuallimat şubesi açılması, buraya İstanbul'dan iki muallime tayin edilmesi ve okula diğer kız mekteplerinden mezun olan hanımların kabul edilmesi iyi olacaktır.

Maarif müdürü, Selanik'te muallim yetiştirmek için rüşdiyenin üstünde bir kız mektebi açılması önerisini de kapsayan müfettiş raporunu Nezarete aynen iletmiştir. Ayrıca konuyu aydınlatmak bakımından rapora bir takım açıklayıcı bilgiler de eklemiştir. Buna göre Selanik'te bazı mekteplerin beklenenin aksine muhitlerinin gelişimine katkısı olmuştur. Bunların içinde özellikle resmi kız mektepleri göze çarpmaktadır. Kendisi vilayette bir yıl önce gerçekleştirdiği teftişte kız rüşdiyesinde on sene önce düzenlenmiş olan ders vakit çizelgesinin kullanıldığını görmüş, ilgililerle bu mektebin teşkilat olarak ibtidai mi rüşdiye mi olduğuna dair uzun müzakerelerde bulunmuş fakat bir sonuca varamamıştır. Buradan hareketle vilayete ilk tayin edildiğinde kız rüşdiyesi kadrosunun ıslahını teklif etmiş ve bu doğrultuda mektep yalnız rüşdiye olmak üzere düzenlenmiştir. Mektepte Arabi, Kavaid-i Osmaniye gibi dersler emsaline göre daha iyi bir şekilde

¹⁰⁸ BOA, *MF.İBT.* 308-1, 14 Rebiülevvel 1329 (15 Mart 1911). Örnek diploma için bkz. EK 3. 1893 yılı Temmuz ayında kız rüşdiye mektebinde ödül töreni yapılmıştır. Üst düzey memurlar ve bölge ileri gelenlerinin hazır bulunduğu törende öğrencilere dikiş makinesi, saat, dikiş çekmecesesi, kitap gibi hediyeler verilmiştir. (*MF.MKT.* 180/111, 1 Temmuz 1309 (13 Temmuz 1893)).

okutulmaktadır. Fakat önemli bazı dersler programda bulunmamaktadır. Bu sebeple Kur'ân-ı Kerim, Ulum-ı Diniye, Hüsn-i Hat ve Kitabet derslerini iyi bir şekilde öğretmek üzere yetkinliği bilinen hocalar görevlendirilmiştir. Ayrıca programa Fransızca, Resim ve Musiki dersleri konmuştur. Son yılında olan öğrencilerin bu düzenlemelerden yararlanabilmesi ve yetkin muallimeler yetiştirilebilmesi için hem eğitimleri takviye edilmiş hem de çeşitli uygulamalar yapılmak üzere kız rüşdiyesinde bir özel sınıf oluşturulmuştur. An itibarıyla bu sınıfa diplomalı 19 hanım devam etmekle birlikte bu düzenlemeler Selanik'in ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli değildir.

Vilayette muallime ihtiyacı her geçen gün artmakta, çevredeki vilayetler de muallime ihtiyaçları için buraya müracaat etmektedir. Selanik'te kız rüşdiyesinden başka rüşdiye derecesinde beş altı kız mektebi bulunmaktadır. Ancak bu okullardan yetişen talebeler muallime olarak istenen yeterlilikte olmadıklarından kız mekteplerinden çıkan talebelerden muallimliğe yönelmek isteyenleri bu mesleğe birkaç sene hazırlayacak bir kuruma ihtiyaç vardır. Müfettişlik ve vilayet maarif idaresi bu teşkilatın kız rüşdiyesi dahilinde oluşturulmasının yararlı olmayacağı görüşündedir. Bunun için ayrı bir müessese gereklidir. Kaldı ki kız rüşdiyesinin binası da buna elverişli değildir. Gündüzcü darümuallimat olacak olan bu mektebin acil öğretmen ihtiyacından dolayı ilk etapta iki sınıf olarak açılması uygun olacaktır. Okul hemen açılacak olursa kız rüşdiyesinde bulunan uygulama sınıfı ikinci sınıf olacağı için iki sınıfı birden oluşabilecektir. Mektep için öngörülen harcama kalemleri şu şekildedir:

- Müdüre- 1.000 kuruş
- İki daimi muallime- $800+800=1.600$ kuruş
- Seyyar muallime- 500 kuruş
- Mubassıra- 250 kuruş
- Hademe- 200 kuruş
- Çeşitli masraflar için ödenek- 150 kuruş
- Hane kirası- 800 kuruş
- Toplam- 4.500 kuruş**

İstanbul'dan iki Müslüman muallime gönderilmesi halinde diğer personel bölgeden bulunabilecektir. Bu müessese sadece Selanik Vilayeti'nin değil bütün Rumeli'nin eğitim ihtiyacını karşılayabilecektir. Ayrıca Türkçe eğitime ilgi duyan gayrimüslim unsurların kızları için de fırsat olacaktır. Bu bilgileri merkeze ileten maarif müdürü, böyle önemli bir müessese için talep edilen ödeneğin çok görülmeyeceği inancını da dile getirmiştir. Konu merkezde dikkate değer ve önemli bulunmakla birlikte vilayete bir önceki yıl İstanbul'da yatılı darümuallimat

açıldığı, ayrıca bir de kız idadisi açılması düşünüldüğü, buralardan diplomalı muallimler yetişeceğinden vilayetlerde darülmualimat açılmasının boşuna masraf olacağı ve Nezaret bütçesinde bunun için ödenek bulunmadığı bildirilmiştir¹⁰⁹.

Sonuç

Selanik İnas Rüşdiye Mektebi, ilk kız rüşdiyesi olan Sultanahmet Kız Rüşdiyesi'nden yaklaşık 15 sene sonra açılmakla birlikte vilayetlerdeki diğer rüşdiyelerle kıyaslandığında oldukça erken bir tarihte açıldığı görülür. Eğitime başladığı tarihten itibaren öğrenci mevcudu giderek artmış ve bu süreçte mektep yönetimi okulun fiziki şartlarını ve öğrenme ortamını geliştirme, personel sayısını artırma yönünde yoğun çabalar sarf etmiştir. Dönemin ekonomik şartlarının da etkisiyle okulun fiziki ihtiyaçları ve personel maaşları hususlarında sıkıntılı süreçlerden geçilmesine rağmen Selanik İnas Rüşdiyesi bölge Osmanlı hakimiyetinden çıkıncaya kadar eğitim-öğretime devam etmiştir. Bazı dönemlerde öğretmenler arasındaki anlaşmazlık ya da maddi imkânsızlıklar dolayısıyla resmi yazışmalara konu olmuşsa da öğretmen ve öğrenci sayısı bakımından çevre vilayetlerdeki benzerlerine göre daha geniş bir kapasiteye sahip olan Selanik İnas Rüşdiyesi, zamanla vilayet için önemli bir muallime kaynağı ve diğer vilayetlerin de ihtiyaç halinde başvurdukları bir kurum olmuştur.

Kaynakça

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Bâbüalî Evrak Odası (BEO.)

Dahiliye Nezâreti Mektubî Kalemi (DH.MKT.)

İrade Dâbiliye (İ.DH.)

Maârif Nezâreti Mektubî Kalemi (MF.MKT.)

Maârif Nezâreti Tedrisât-ı İbtidaiyye Kalemi (MF.İBT.)

Sadâret Mektubî Kalemi Nezâret ve Devâir Yazışmaları Evrakı (A\MKT.NZD.)

Şîrâ-yı Devlet (ŞD.)

Yıldız Sadâret Resmî Maruzât Evrakı (Y.A.RES.)

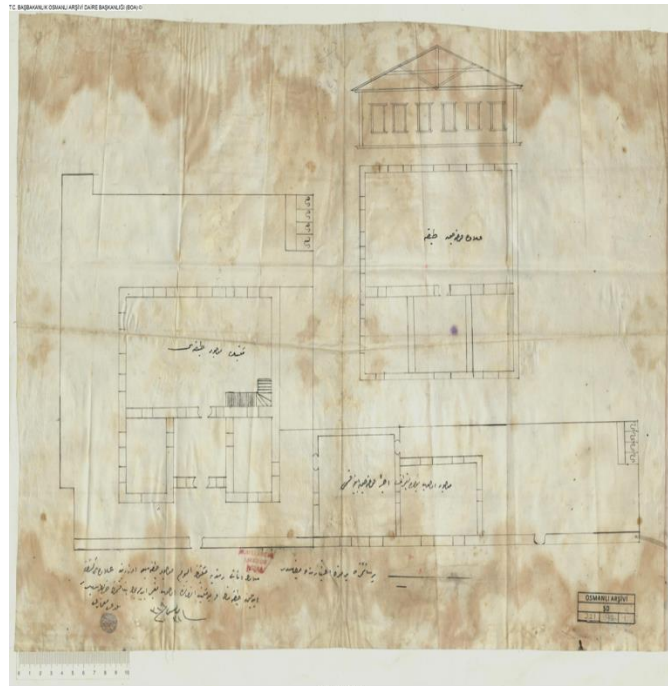
¹⁰⁹ BOA, *MF.İBT.* 318/38, 4 Nisan 1327 (17 Nisan 1911). Selanik İnas Rüşdiyesinden mezun olarak İbtidai muallimliklerinde bulunmuş olan Selanikli Hamdiye Hanım Darülmualimatta tahsil görmek üzere İstanbul'a gitmiştir. Hamdiye Hanım'ın Aliye mektebi birinci sınıfına kaydı uygun görülmüştür. (*MF.İBT.* 156/64, 16 Şubat 1320 (1 Mart 1905); *MF.İBT.* 157/6, 24 Şubat 1320 (9 Mart 1905)).

Sürelî Yayınlar*Asır Gazetesi***Salnameler***Salnâme-i Devlet-i Alîyye-i Osmanîyye*, Sene 1294, 1298, 1299, 1300, 1301, 1302, 1303, 1304,1305.*Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye*, Sene 1316, 1317, 1318, 1319, 1321.*Salnâme-i Vilâyet-i Selânik*, Sene H.1299, 1312, 1313, 1315, 1320, 1324.**Tetkik Eserler-Makaleler***1320 Sene-i Hicriyyesine Mahsûs Selânik Vilâyet Sâlnâmesi*, Hazırlayan: Hatice Oruç, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014.AKYILDIZ, Ali, *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*, İletişim Yayınları, İstanbul 2018.AKYÜZ, Yahya, *Başlangıçtan 2001'e Türk Eğitim Tarihi*, Alfa Basım Yayım, İstanbul 2001.AKYÜZ, Yahya, "Osmanlı Son Döneminde Kızların Eğitimi ve Öğretmen Faika Ünlüer'in Yetiştirilmesi ve Meslek Hayatı", *Millî Eğitim*, Sayı 143, (Temmuz-Ağustos-Eylül 1999), ss. 12-32.ALTINOVA, Ayşegül, *Osmanlı Modernleşmesinde Rüşdiye Mektepleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2010.AYDIN, Mithat, "II. Abdülhamid Döneminde Manastır Vilayetinde Rüşdiye Okullarının Gelişimi", *History Studies*, Cilt 6, Sayı 5, (Eylül 2014), ss. 51-84.BALTAÇI, Cahit, "Osmanlı Devleti'nde Eğitim ve Öğretim", *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt 11, Ankara 2002, ss. 446-462.BİLİM, Cahit Yalçın, *Türkiye'de Çağdaş Eğitim Tarihi (1734-1876)*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 1998.DEMİREL, Muammer, "Türk Eğitiminin Modernleşmesinde Rüşdiye Mektepleri", *Türkler*, Cilt 15, Ankara 2002, ss. 44-60.DEMİREL, Fatih, *Selânik Vilayetinde Maarif Teşkilatının Kuruluşu ve Gelişmesi, Osmanlı Modernleşmesi Sürecinde Selânik Vilayetinde Eğitim*, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2019.Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, *Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Eğitiminde Modernleşme*, İstanbul 2014.DOĞANAY, Fatma Kaya, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Rüşdiye Mektepleri*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2011.ERDEM, Yasemin Tümer, *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kızların Eğitimi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013.ERGİN, Osman, *Türk Maarif Tarihi Cilt I*, Eser Kültür Yayınları, İstanbul 1977.

- EYİCE, Semavi, “Cevri Kalfa Mektebi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 7, İstanbul 1993, ss. 461-462.
- GÖRÜR, Emel Demir, “İnas Rüşdiye Mektepleri: Yanya Hamidiye İnas Rüşdiye Mektebi Örneği”, *Journal of International Social Research*, (Şubat 2015), Cilt 8, Sayı 36, ss. 311-322.
- KOÇER, Hasan Ali, *Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1992.
- KODAMAN, Bayram, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991.
- KONUK, Neval, *Yanya Hamidiye Kız Rüşdiyesi*, Merkez Repro, Ankara 2013.
- KURNAZ, Şefika, *II. Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1996.
- Mahmud Cevat İbnü’ş-Şeyh Nâfi, *Maârif-i Umûmiye Nezâreti Târihçe-i Teşkilât ve İcrââtı-XIX. Asır Osmanlı Maârif Tarihi-*, Hazırlayan: Taceddin Kayaoğlu, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2001.
- ÖZTÜRK, Cemil, “Rüşdiye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 35, İstanbul 2008, ss. 300-303.
- SAKAOĞLU, Necdet, *Osmanlı’dan Günümüze Eğitim Tarihi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2003.
- SOMEL, Selçuk Akşin, *Osmanlı’da Eğitimin Modernleşmesi (1839-1908)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.
- ÜNAL, Uğur, *II. Meşrutiyet Öncesi Osmanlı Rüşdiyeleri (1897-1907)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2015.

EK 1. XIX. Yüzyıl Sonu Selanik Yukarı Mahallenin Genel Görünüşü

(Neval KONUK HALAÇOĞLU Arşivi)

EK 2. Selanik İnas Rüşdiyesi Planı ve Cephe Çizimi

(BOA, ŞD. 221/13, 31 Mayıs 1319/13 Haziran 1903)

